

Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi*

Hamdi Döndüren
Prof. Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi

Özet

Osmanlı Devleti’nde ilk faizsiz kredi uygulaması para vakıfları ile başlamıştır. Para vakıflarında, hayır amaçlı toplanan para fonu, Karz, Mudaraba, Murabaha ve Bidâa gibi yöntemlerle işletilmiş, elde edilen gelirler (rûbh) vakfın hayır yönüne sarf edilmiştir. En çok başvurulan Murabaha yönteminde piyasa rayıçleri gözetilerek, yıllık % 10-15 gibi kâr sınırlaması getirilmesi, ekonomiye uzun vadeli istikrar sağlamıştır.

Beşeri hukukta, kullanılan bir kredinin teminatı olarak uygulanan “mülkiyeti muhafaza sözleşmeli ipotek”, borç vadesinde ödenmediği takdirde, alacaklıya doğrudan ipotekli mala el koyma hakkını vermektedir.

* Strasbourg Robert Schuman Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Strasbourg Şirketler Hukuku Araştırma Merkezi ile Avrupa Toplum, Hukuk ve Dinler Laboratuvarı, CNRS/URS’un ortaklaşa 11 Ocak 2008 tarihinde Strasbourg kentinde düzenledikleri, “İslâmî Bankacılık ve Finans” konulu sempozyumda sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

İslâm fakihlerinin örf haline geldiğini söyledikleri, bey' bi'l-vefa (mülkiyeti muhafaza kaydıyla satış sözleşmesi) ise, alınan bir kredinin güvencesi olarak yapılır ve kredi vadesinde ödenmediği takdirde, ipotekli malın mülkiyeti kendiliğinden alacaklıya intikal eder.

Bazı ileri ekonomilerde başarıyla uygulanan risk sermayesi (venture capital), İslâm tarihinde geniş uygulama alanı bulan emek-sermaye ortaklığı (Mudaraba) dan başka bir şey değildir.

Faizsiz bankacılıkta kâr-zarar tahvili (mukarada tahvili) çıkarmak yoluyla da fon oluşturulabilir. Mukarada tahvillerinin büyük bir bölümü ipotekle güvence altına alınarak, girişimcinin küçük bir sermaye ve yüksek kâr payı ile "Altın hisse" sahibi yapılması da mümkündür.

1975'te dünyada sadece bir tane olan faizsiz finans kurumu sayısı, bugün 300'ün üzerine çıkmıştır.

Türkiye 1985 yılından itibaren "Özel Finans Kurumu" adıyla bu sektöre girmiş ve 2006 yılından itibaren de bu kurumların adı, "Katılım Bankası" olmuştur. Halen 4 tane katılım bankası faaliyet göstermektedir.

Abstract

Some Credit Using Methods in Interest-Free Banking in the Ottoman Period and the Experience of Turkey

In the Ottoman practice of cash foundation, the charity funds were operated through interest-free methods such as qard, mudaraba, murabaha and bida'a and the income (ribh) was spent for philanthropy of cash foundation. To take into account the current market rates and to limit the benefit to %10-15 per year in the most common practice of murabaha, provided the long-term stabilization for the economy.

The entrepreneur can hypothecate (the sell-contract mortgage under the condition of preservation of possession) his personal properties as the guarantee of the credit that is he employed. This kind of hypothecation which common use in human jurisprudence is applied as the deposit of selling on credit property. If one or more of the installments will not be paid the seller would retake the mortgaged property.

Bay al-Wafa which scholars say that it becomes tradition (the sell-contract mortgage under the condition of preservation of possession) is applied as deposit of the credit and if the credit will not be paid the possession of the mortgaged asset transfers to the creditor by automatically (ipso jure).

Venture capital which has been applied successfully in some developed economies, is not different from the partnership of capital and labor (mudaraba) which was applied commonly in Islamic history

In the interest-free banking the fund can be produced by the (tahvil al-muqarada) equity of profits and loss. In this way it is possible to make the entrepreneur have “golden shares” with low capital and high gain lot by getting under guarantee equity of profits and loss (mukarada tahvili) with mortgage.

In 1975, there was just one or two interest-free banks in the world but today there are more than 300 interest-free banks in all over the world .Dating from 1985, Turkey took a step into this area under the name of “Özel Finans Kurumları” and this associations’ names changed as “Katılım Bankası” in 2006. There are stil four active interest free banks (Katılım Bankası) in Turkey.

Anahtar Kelimeler: Para Vakfı, Risk Sermayesi, Venture Capital, Faizsiz Bankacılık, Katılım Bankacılığı, Faiz.

Key Words: Cash Foundation, Ventura Capital, Interest-Free Banking, Interest, Entrepreneur.

I- Osmanlı Devleti Uygulamasında Kredi Kaynağı Olarak Para Vakıfları

Vakıf, belli gayelerin gerçekleşmesi için menkul veya gayrimenkul malın bir amaca tahsisidir. Vakfiye ise, vakfin kuruluş gayesini, vakfedilen malların envanterini ve bunların işletilme şeklini, vakfin gelirlerinin sarf yerlerini gösteren ve yargıç kararıyla tescil edilen bir vesikadır. Osmanlı Devleti döneminde vakfiyeler, İslâm’a uygunluğu denetlenip, kadı siciline kaydedildikten sonra kesinleşirdi.¹

Vakıflarda “*ebedilik*” niteliği arandığı için, nakit paranın vakfedilip edilemeyeceği uzun süre tartışılmış, Şeyhu’l-İslâm Ebussuud Efendi’nin (ö.982/1574) “nakit para vakfında, malın cinsinin (mislin) devamı, kendisinin (aynının) devamı hükmündedir.” fetvası ile para vakıflarının önü açılmıştır.

¹ Ömer Hilmi, *Ahkâmü’l-evkaf*, İstanbul 1307/1889; Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

Osmanlılarda ilk bilinen para vakfı, Fatih Sultan Mehmed'in (ö.886/1481), geliri yeniçeri ocaklarına verilen etlerin sübvansiyonunda kullanılmak üzere vakfettiği 24.000 altın tutarındaki vakıftır.² İstanbul'da Fatih'ten itibaren, 1456-1551 yılları arasında 1161 para vakfı vardı.³

Yine İstanbul'un et ihtiyacı için Kanuni Sultan Süleyman (ö.974/1566) kendinden önce bu amaçla tesis edilen para vakıflarını birleştirerek, 698 bin akçelik bir vakıf oluşturmuştu.⁴ Bu paralar İstanbul kasaplarına kredi olarak veriliyordu. Para vakıfları o kadar gelişmişti ki, bunları "Vakıf bankalar" olarak isimlendirmek mümkündür.

Para vakıflarında toplanan fonlar, vakfiyelerindeki şartlara göre işletilmesi gerekiyordu. Fonların işletilmesinde kullanılan başlıca yöntemler şunlardır:

Karz (ödünç vermek), Mudaraba (emek sermaye ortaklığı), Murabaha (vakıf para ile peşin mal alıp vadeli satmak yoluyla kâr elde etmek) ve Bidâa (vakıf parayı hayır amacıyla işletip kârın tamamını vakfa vermek). Bunlardan en çok kullanılan yöntem "Murabaha" dır.

Tarihi süreçte, para vakıflarından kredi kullanan kimi girişimciler, kervan ve gemilerle uzak ülkelere giden ve kârlı ticaret yapan büyük tüccarlardı. Bunlar elde ettikleri kârdan sermaye sahiplerine pay veriyorlardı.⁵

15 nci yüzyıldan itibaren önemli bir finans kaynağı olan para vakıflarının, diğer vakıflar içindeki gelişme süreci şöyledir:⁶

<u>Tarih</u>	<u>Aded</u>	<u>Toplam nakit (akçe)</u>	<u>Aded</u>	
1456-1494	41	728.600	%3	%56
1495-1519	244	3.594.125	%19	%16
1520-1546	653	13.253.736	%56	%61

Bu resmi kayıtlara göre 1456-1546 arası 90 yıllık dönemde vakfedilen nakit para toplamı 18 milyon akçeye ulaşmaktadır. Bunların diğer vakıf çeşitlerine göre yüzde ortalaması ise, vakıf sayısı içinde % 26, toplam nakit değerler içinde ise % 44.3'tür.

² Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, 254.

³ Barkan-Ayverdi, 1970. *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, (H.953/M.1546)

⁴ Altınay, A.Refik, *16. Asır İstanbul Hayatı*, İstanbul 1935, s. 87.

⁵ İnalçık, Halil, *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600*, London 1973, s. 162, 319.

⁶ Barkan-Ayverdi, age, s. XXX-XXXI.

Aynı döneme ait, 933/1527 yılı Osmanlı Devleti vergi gelir toplamı 537 milyon 927 bin akçe kadardır. Bundan eyaletlere, has, tımar ve zeamet teşkilatlarına verilen paylar düşüldükten sonra, merkezde toplanan bütçe gelirlerinin % 12 kadarını, vakıf paraların oluşturduğu görülür.⁷

Para vakıfları Osmanlı'nın son dönemlerine kadar önemini korumuştur. Nitekim 18 ve 19 ncu yüzyıllarda kurulan vakıflar üzerinde yapılan incelemelerden, 18 nci yüzyıl vakıflarının % 31,7'sinin, 19 ncu yüzyıl vakıflarının ise % 56,8'inin para vakıfları olduğu tespit edilmiştir.⁸

Osmanlı Devletinde son yüzyıla kadar tedavülde altın veya gümüş paranın kullanılması, enflasyonun çok düşük seyretmesine neden olmuştur. Çünkü maden değeri ile piyasada dolaşan para sisteminde enflasyon yoktur.⁹ Paradaki değer kaybı günümüze oranla asırlara göre hesaplandığında çok düşüktür. Meselâ ilk Osmanlı akçesinin basıldığı 1326 M. yılından 1740 yılına kadar 414 yıllık süre içinde değer kayıp oranı % 84,3 idi. Buna göre yıllık ortalama değer kaybı % 0.24'te kalmıştır.¹⁰

Vakıf paraların ekonomide bir istikrar unsuru olması, bunların vakıf mütevellileri tarafından standart ölçülerde işletilmesi ile yakından ilişkilidir. Şöyle ki:

İslâm kültüründe vakıflara, yetimlere ve kamuya ait bütün mal ve nakit para varlıkları rayiç piyasa fiyatları ölçü alınarak yönetilir. Bunların satımı veya kiraya verilmesi durumunda fahiş gabin (aşırı aldanma) ölçüsünde ucuza verilmesi, satım veya kira akdini geçersiz kılar. Gerektiğinde bunları yöneten müteveli, veli veya kayyım, ortaya çıkan zararı tazmin etmekle yükümlü olur.¹¹

İlk olarak Belh fakihlerinden Nusayr b. Yahya (ö.268/881), rayiç piyasa fiyatlarının dışına çıkmayı ifade eden "*fâhiş gabin*"

⁷ Barkan-Meriçli, *Hudavendigâr Livası Tahrir Defteri*, I, 5; Döndüren, Hamdi, *Günümüzde Vakıf Meseleleri*, İstanbul 1998, s. 97.

⁸ Yediyıldız, Bahaeddin, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu" *V.D. XVIII*, 5-41; Öztürk, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, TDV. Ankara 1995, s. 138.

⁹ Tabakoğlu, Ahmet, "İslâm Dünyasında Para ve Bankacılık Tecrübesi", *Türkiye'de Özel finans Kurumları, Teori ve Uygulama*, Albaraka Türk Yayını-17, İst. 2000, s.153.

¹⁰ Tabakoğlu, Ahmet, "Osmanlı İktisat Tarihinde Enflasyon Meselesi (1300-1750)", *M.Ü.İ. ve İ. Bilimler Fak. Der.*, Sayı. II, İst. 1985, s. 245. Bir başka hesaba göre 1326-1755 arasında 429 yılda akçenin değer kaybı %91.3, yıllık ortalama değer kaybı yine %0.2'dir.

¹¹ Belirtilen üç çeşit malda piyasa rayiç fiyatlarına uyma zorunluluğu Kur'an'ın şu ayetine dayandırılmıştır: "*Yetimin malına, o olgunluk (rüşd) yaşına ulaşınca kadar, en güzel (rasyonel ve rantabl) yönetim dışında yaklaşmayın.*" (En'âm, 6/152; İsrâ, 17/34).

b) Kanuni Sultan Süleyman, çeşitli para vakıflarını birleştirerek oluşturduğu 698.000 akçelik vakıf paranın “Murabaha” yoluyla işletilmesini ve elde edilecek kârın (rıbh) İstanbul kasaplarına sermaye olarak kullandırılmasını şart koşturmuştur.¹⁴

Bu uygulamalara göre, vakıf paraların Murabaha yoluyla yıllık %10-20 arası kârlarla işletilerek, bir çeşit bankacılık faaliyeti sürdürülmüştür. Ancak para vakıflarının arka planında, “Murabaha” yöntemi görülür.

Yıllık olarak eklenen bu fazlalığı faiz olarak değerlendirenler de olmuştur. Ömer Lütfü Barkan ve John E. Mandaville bunlar arasındadır.¹⁵

Günümüz, faizsiz katılım bankaları büyük ölçüde Murabaha yöntemini kullandıkları ve klâsik bankaların faiz oranlarına yakın kâr payı verdikleri için, bu itham onlara da yapılmaktadır. Bu yüzden, onların Mudaraba ve risk sermayesi gibi daha kârlı alanlara yönelmesi beklenir.

II- Mülkiyeti Muhafaza Kaydıyla Satış (Bey' Bi'l-Vefa)

Vadeli alacak ve borçların teminata bağlanması, çok eski devirlerden beri uygulanan bir işlemdir. Günümüz ticaret hayatında mala ipotek konularak yapılan bu işlem süresince, ipotekli yerden yararlanma, gelirini alma, nefi (yararlanma hakkı) ve hasarın (zarar) hangi tarafa ait olduğu gibi konular tartışılmaktadır.

Biz bu güvenceleri üç kısma ayırarak değerlendireceğiz:

a) Şartsız ipotek:

Vadeli bir borca karşılık, bir malın teminat olarak gösterilmesidir. Bunun fıkıhtaki karşılığı “*rehin*” dir. Borcun vadesinde ödenmemesi durumunda, alacaklının ipotekli malı icra yoluyla sattırarak, bunun parasından alacağını tahsil etme hakkı doğar.¹⁶

b) Mülkiyeti muhafaza sözleşmeli ipotek:

Günümüz beşeri hukuklarında yer alan bu çeşit ipotek, daha çok taksitle mal satışlarında, satış bedelini teminat altına almak

¹⁴ Altınay, A.Refik, age, s. 87.

¹⁵ Barkan-Meriçli, age, I, 129 vd.; Murat Çizakça, *Para Vakıfları*, İstanbul 1993, s. 69.

¹⁶ Türk MK. 796, 881; İsviçre MK. 824, 912; Alman MK. 1184.

amacıyla uygulanmaktadır. Borç ödenince, mal üzerindeki ipotek kalkar ve malın mülkiyeti ilk sahibinin üzerinde devam eder.¹⁷

Borcun tamamı ödeninceye kadar, ipotekli mal üzerinde satıcı aslı, alıcı fer'i zilyed durumundadır. Bunun bir sonucu olarak, şart yerine gelmeden malda yapılacak temlikî her tasarruf geçersiz sayılır. Bu konuda kötü niyetli üçüncü kişilerin hakkı da korunmaz.¹⁸

Halin gerektirdiği veya özel şartların doğurduğu istisnalar dışında, mülkiyeti muhafaza sözleşmesi yapıp, mal alıcıya teslim edilince, satılan şeyin nefi (yararlanma) ve hasarı (zararı tazmin) alıcıya geçer.¹⁹

Taksitle satışta, satıcıya muhayyerlik ve diğer haklar tanıyan Türk Borçlar Kanunu 222 ve 223 ncü maddelere göre, borçlu taksitlerden birini ödemede temerrüde düşse, satıcı bu taksidin ödenmesini isteyebileceği gibi, kendisi için bu hakkı mahfuz tutmuşsa, satılanın mülkiyetini iddia veya satımı feshedebilir. Satıcı, satımı feshettiği takdirde, satıcı ve alıcıdan her biri, diğerinden aldığı şeyi geri vermekle yükümlü olur. Satıcı bu durumda, uygun bir kira bedeli isteyebileceği gibi, satılan mal bozulmuşsa tazminat dahi isteyebilir. Alıcıya bunun üzerinde borç yükleyen sözleşmeler geçersizdir.²⁰

c) Bey' bi'l-vefa işlemi yoluyla kredi temini:

Doğu İslâm toplumlarında, faizsiz bir enstrüman olarak başvurulan "*bey' bi'l-vefa*" işlemi, Mülkiyeti muhafaza sözleşmeli bir ipotek türü olup, fıkıhtaki "*rehin*" işleminden başka bir şey değildir. Bu yöntem, XV nci miladi yüzyıldan itibaren kullanılmış ve örf haline gelmiştir.

Tarihte ilk olarak Şeyh Bedruddin Mahmûd (ö.823/1420) Câmiu'l-Füsûleyn adlı eserinin 18 nci faslında, Necmuddin Ömer bin Muhammed en-Nesefi'nin Fetva'sından naklen şunları kaydeder: "*Zamanımızda halkın faizden korunmak için yaygın olarak kullandıkları ve adına bey' bi'l-vefa dedikleri muamele, gerçekte rehinden (ipotek) başka bir şey değildir. Çünkü bu işlemde, alıcı mala mâlik olamaz ve mal sahibinin izni olmadan da ondan yararlanamaz. Maldan izinsiz yararlanır ve malı telef ederse tazmin etmesi gerekir. Eğer ipotekli mal telef olursa borç düşer. Bize göre bununla rehnin (ipotek) hükmü arasında hiçbir fark yoktur. Akdi yapanlar ona satış*

¹⁷ Ekemen, Nafiz Zeki, *Mülkiyeti Muhafaza Mukavelesi*, İst. Bar. Mecmuası, 1964, s. 339 vd.

¹⁸ Türk MK. 901; TBK. 150/3.

¹⁹ Türk BK. 183.

²⁰ bk. Türk BK. 222, 223; İsviçre BK. 227; İtalya MK. 1526.

deseler bile bu, teamül (örf) haline gelmiş rehindir ve burada amaç, alacağı teminat altına almaktır."²¹

Bey' bi'l-vefâ sözleşmesinde, alıcı akit süresince mala malik olamaz. Satıcı, süre dolmadan her an borcunu ödeyip malı geri isteyebilir. Ancak bu şekilde ipotekli bir malı, ne satıcı ne de alıcı diğerinin izni olmadıkça başkasına satamaz. Bu hak mirasçılara da geçer.

İslâm fıkına göre, rehnedilen (ipotekli) bir maldan, sahibinin izni bulununca ipotek ettiren kimse yararlanabilir. Böyle bir yerde kendisi oturabilir, ticaret yapabilir ya da kiraya verip kira bedelini alabilir.

Mecelle'yi şerh eden Ali Haydar Efendi (ö.1355/1936) bu konuda şöyle der: "*Mülkiyeti muhafaza kaydıyla satılan bir gayri menkulün gelirinden bir bölümü, alıcıya ait olmak üzere şart kılınsa, bu şarta uyulması gerekir. Çünkü Mecelle'nin 83 ncü maddesinde, "İmkân ölçüsünde yasalara uygun bulunan (legal) şarta uymak gerekir."* hükmü yer alır."²²

Son dönem İslâm bilginlerinden Ömer Nasuhi Bilmen'in konu ile ilgili tespiti şöyledir: İslâm bilginlerinin çoğunluğu, mülkiyeti muhafaza kaydıyla satışı (bey' bi'l-vefa) rehin (ipotek) olarak kabul eder. Mal sahibinin izni olunca, alıcı malın gelirinden yararlanabilir.²³

Mesela: Faizsiz yolla kredi sağlamak isteyen (A), aylık 1000 dolar kira geliri olan ve gerçek değeri 100 bin dolar bulunan bir gayri menkulünü, bey' bi'l-vefa sözleşmesi yaparak, iki yıl süreyle, (B)'ye satsa, (B) iki yıllık süre içinde 24.000 dolar kira bedelini alabilir. (A), en geç vade sonunda 100.000 dolar borcu (B)'ye öderse, ipotek kalkar ve gayri menkulünü geri alır. Eğer süre sonunda kredi geri ödenmezse, bu gayri menkulün mülkiyeti kendiliğinden (B)'ye geçer.

Ancak (B)'nin bu ipotekli gayri menkulden yararlanamama riski de vardır. Gayri menkulün boş kalması, tarım arazilerinden ürün alınmaması gibi riskler bunlar arasında sayılabilir.²⁴

Yukarıdaki örnekte, (A), kendine ait ipotekli gayri menkulü kullanmaya devam edecekse "kiracı" sıfatıyla yararlanır. Bu durumda (B)'ye rayiç fiyat üzerinden kira bedeli ödemesi gerekir. Fıkıhta bu

²¹ Ali Efendi, *Fetâvâ*, İstanbul 1311 H. I, 300, Madde, 398.

²² Ali Haydar, *age*, I, 666, 667; Mecelle, Madde., 396, 398.

²³ Bilmen, Ö. Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1967, VI, 127, 128.

²⁴ Ali Haydar, *age*, I, 664, 655, 666.

son işleme “Bey’ul-istiğlâl (Gelirini alma karşılığında yapılan satış)” denilmiştir.²⁵

Bu duruma göre kredi alacaklısı, şart konulmuşsa, ipotekli yerden yararlanabilir. İpotekli yerin kira gelirini almak da yararlanma kapsamına girer.²⁶

Osmanlı Devleti uygulamasında faiz anlaşması olmaksızın, geçici satış, bağış veya kira sözleşmesi gibi muamelelerle, borçlunun fazla bir meblağ ödemesi işlemlerine “*muamele-i şer’iyye*”, fazla olarak ödenen paraya da “*rih-ı şer’î*” denilmiştir. Bu gibi muameleleri sermaye sahipleri yanında para vakıfları da uygulamıştır. Hanefî ve Şâfiilere göre bu çeşit muâmele-i şer’iyye ve bu sözleşmeye dayalı olarak elde edilecek *rih-i şer’î* caizdir. Mâlikî ve Hanbelîler ise bu gibi sözleşmeleri, bir çeşit örtülü faiz yeme yolu sayarak caiz görmezler.²⁷

III- Mudaraba-Risk Sermayesi (Venture Capital) İlişkisi:

A) Risk Sermayesi Sektörünün Ortaya Çıkışı:

Mudaraba ortaklığı yöntemi 10. M. yüzyıldan itibaren “Commenda” adı ile Avrupa’ya geçmiş ve Avrupa ticaret hukukunda diğer ortaklık çeşitlerine de öncülük etmiştir. Emek-sermaye ortaklığının 20. yüzyılda en önemli halkası risk sermayesi ile tamamlanmıştır.²⁸

Risk sermayesi 1970’li yıllardan bu yana özellikle Amerika Birleşik Devletlerinde büyük ölçüde başvurulan ve en son teknolojik yeniliklere yönelip, bu tip projelerin finansmanını sağlayan bir finansman kullanma yöntemidir. Venture Capital adı verilen bu modelin ortaya çıkışı şöyle olmuştur:

ABD ve diğer gelişmiş bazı ülkelerde 1950’lerden sonra, bilim adamları keşif ve icat sayılan ve patent hakkı doğuran projelerini parayla satmak yerine, emek-sermaye ortaklıkları kurmaya başlamışlardır. Keşif ve icadın sahibi olan bilim adamı beyaz eşya, motor, elektronik alet, bilgisayar, bilgisayar programı vb. projesini sürekli olarak geliştirmeyi üstlenerek, Venture Capital şirketi ile birlikte, ortaklığın “*emek (mudarib)*” tarafını, sermaye sahipleri de “*sermaye sahibi (rabbu’l-mal)*” tarafını oluşturmuştur. Böylece ABD,

²⁵ Ali Haydar, *age*, I, 664, 655, 666; Mecelle, Madde, 119, 397. krş. İbn Rüşd, *Bidâye*, Mısır, t.y., II, 123, 124; Bilmen, *age*, VI, 47, 48.

²⁶ Ali Efendi, *Fetâvâ*, I, 300-3002.

²⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, II, 123, 124; Bilmen, *age*, VI, 47, 48.

²⁸ Bk. Çiller, Tansu- Çizakça, Murat, *Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri*, Neşr. İSO. İstanbul 1989, s.152.

İngiltere, Japonya, Kanada ve Almanya gibi ülkelerde risk sermayesi modeli ileri teknolojiyi geliştiren itici bir güç olmuştur.

ABD’de risk sermayesinin en önemli özelliklerinden birisi, banka tarafından desteklenmeyen genç girişimcileri finanse etmesidir. Bir diğer özelliği de en son teknolojinin desteklenmesidir. İş tecrübesi olmayan genç ve yeni fikirlerin finanse edilmesi, düşünen beyinlere aktivite kazandırdığında şüphe yoktur.

Bu konuda iki örnek vereceğiz:

1) ABD’de emek-sermaye ortaklığının öncüsü sayılan Harvard Üniversitesi İşletme Fakültesi Dekan Yardımcısı General Doriot’un yönettiği risk sermayesi şirketi (ARDC), 1957’de Digital Equipment Corp. (DEC) isimli girişimci şirketi desteklemeye karar verir. Desteklenecek şirket, başlangıçta yalnız fikir ve proje üreten yoksul fakat yetenekli iki mühendisten ibarettir. Doriot’un şirketi, girişimci şirketin (DEC) %78 hissesini 70 bin dolar karşılığında satın almış, 15 yıl sonra yani 1972’de kâr payı olarak 350 milyon dolar kazanmıştır. Bu, anaparanın dolar hesabıyla beş bin katına yükseldiği anlamına gelir.²⁹

2) Başka bir çarpıcı örnek, Matematikçi Max Palevsky’dir. Palevsky 1961’de küçük bilgisayar computer sistemini bulmuş, bu projeyi başlangıçta 257 bin dolarla David and Rock Risk Sermayesi şirketi desteklemişti. Bu şirketi 1968’de Xerox Corp. bir milyar dolara satın aldığı anda, Davis and Rock’un eline 60 milyon dolar geçmiştir. Bu, anaparanın 7 yılda 233 katına yükseldiğini gösterir. Bu artıştan emek tarafını oluşturan bilim adamı ile projeyi gerçekleştiren risk sermayesi şirketinin de % 20 payı aralarında paylaştıklarını belirtmeliyiz.³⁰

ABD’de 1982 yılında 218 Venture Capital şirketinin yatırım portföylerine göre elde ettikleri yıllık kâr oranı aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir: Yatırım yüzdesi: % 14,7 tüm zarar; % 24,8 kısmen zarar; % 29 -% 100-% 200 arası kâr; % 19,7- % 200-% 500 arası kâr; % 8,3 -% 500-% 1000 arası kâr; % 3,2 - % 1000’den fazla kâr.

Bu verilere ek olarak ABD’de 1964-1984 arası 20 yıllık dönemde venture capital yatırımlarının ortalama yıllık kârlılık oranının % 25 civarında olduğu ve ayrıca aynı dönemde sermaye piyasasında işlem gören menkul değer yatırımlarında yıllık ortalama kârlılığın ise % 8 civarında (bu dönemde yıllık enflasyon oranı % 7 civarında)

²⁹ Döndüren, “İslâm Bankacılığı ve Risk Sermayesi”, *İslâmî Araş. Der.*, c.VI, sy. 1, yıl, 1992; Çiller - Çizakça, *age*, s. 128, 129.

³⁰ Çiller-Çizakça, *age*, s. 130; Döndüren, Hamdi, “İslâm Ekonomisinde Sermaye Birikimi ve Kullanılma Yöntemleri”, *İlam Araştırma Dergisi*, c.I, sy. 2, Temmuz-Aralık 1996, s. 53-80.

bulunduğu belirtilirse, venture capital yatırımlarının ne kadar kârlı olduğu ortaya çıkar.³¹

B) ABD’de Risk Sermayesi Sektörünün Kaynakları ve Sektörün Yapısı:

ABD’de 1984 yılındaki verilere göre çeşitli kaynakların risk sermayesi sağlamadaki payları şöyledir: Emekli fonları % 34; yabancı fonlar % 18; bireyler (aileler) % 15; şirketler % 15; sigorta şirketleri % 13; vakıflar ve diğer hayır kurumları %5. Buna göre risk sermayesi için en yüksek fon kaynağı % 34’lük payı ile emekli sandıkları fonlarına aittir.³²

1978’de sermaye kazanç vergisinin % 49’dan % 20’ye indirilmesi ve emekli sandıklarına risk sermayesine yatırım yapma izninin verilmesi, bu sektöre ilgiyi artırdı. Vakıflar da bu sektöre önemli ölçüde yatırım yapmaktadırlar. Bu yatırımlar, risk sermaye şirketlerinin hisselerini satın alarak yapılmaktadır. Örnek verecek olursak:

- Rockefeller Vakfı 1994’te 30 ayrı risk sermayesi şirketine 80 milyar dolar yatırım yapmıştır.

- Yale Üniversitesi Vakfı’nın, 1999’da risk sermayesi sektörüne yaptığı yatırım 1,5 milyar dolardır.

- Avrupa’nın ünlü üniversitesi olan Oxford’un ise, risk sermayesi şirketlerine yatırımı sadece 17 milyon dolardır.

Amerika risk sermayesi şirketlerinin girişimcilere yatırım yaptığı finansman toplamı:

-1980’de 4,5 milyar dolar.

- 1993’te 35 milyar dolar.

- 2000 yılında 56 milyar dolar.

Bu kadar büyük sermayeyi 600 kadar risk sermayesi şirketi yönetiyor.³³

C) Diğer Bazı Ülkelerde Risk Sermayesi:

Kanada’da, devlet Risk Sermayesi şirketlerine, Canadian Development Corporation (CDC)’un % 48 hissesini satın alarak bu

³¹ Sarıaslan, Halil, “Venture Capital (Risk Sermayesi) Finansman Modeli ve Türkiye’de Uygulama Olanakları”, *Ankara Sanayi Odası (ASO)*, rapor ve Batterson, Leonardo A. Raising Venture Capital and Entrepreneur (Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall, 1986)den naklen.

³² Sarıaslan, ag.rapor, s. 3, 4.

³³ Çizakça, Murat, “Risk Sermayesinin Batı’daki Başarıları ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Potansiyeli”, *Türkiye’de Özel Finans Kurumları*, İst. 2000.

büyük şirkete ortak olmuş, CDC'de doğrudan doğruya girişimci şirketlerin hisse senetlerini satın alarak bu şirketlere faizsiz finansman sağlamıştır.

Almanya'da risk sermayesi uygulaması devlet destekli başladı. Devlet önce WGS adlı bir Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) kurdu. 28 bankanın oluşturduğu konsorsiyuma risk sermayesi sektörünü kurma yetkisi verdi. Ancak bu teşebbüs milyarlarca mark zararlarla sonuçlandı. Çünkü yönetim kurulunda işin uzmanı risk sermayedarı yerine, bürokrat ve klasik bankacılar vardı. Yatırım kıstasları farklıydı.

Bu tecrübeden sonra Almanya TBG diye yeni bir şirket kurarak, risk sermayesi kurallarına göre çalışmaya başladı. 1998'de Almanya risk sermayesi siteminde İngiltere'yi geçti.

İngiltere, Japonya, İsveç ve Hollanda'da risk sermayesi uygulamasından, olumlu sonuçlar elde edildiği belirlenmiştir.³⁴

Kalkınmakta olan Orta Doğu Avrupa ile Uzak Doğu ülkelerinde de risk sermayesi sektörü giderek gelişmektedir. Yatırım hacmi son yıllarda 9 milyar doları aşmış bulunmaktadır.

Türkiye ilk defa 1989 yılında risk sermayesi sektörü hakkında bilgi sahibi oldu. Yüksek faiz oranları ve bürokratların işi bilmeyişi yüzünden sektör ölü doğdu.

1993'te Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) bir yönetmelik çıkardı ve Risk Sermayesi Şirketi kuruluşu için 300 milyar TL kuruluş sermayesini şart koştu. 1998'de bu miktar 500 milyar TL'ye çıkarıldı.

1999-2000 yılında ilk defa faizler %30'lara inince, tasarruf sahipleri borsaya yönelmeye başladılar.

Bu arada üç tane Risk Sermaye Şirketi kuruldu. Bunlar Global'in, Vakıflar Bankası ile İş Bankası'nın kurduğu Risk Sermayesi şirketleridir.³⁵

Sonuç olarak, günümüzde ekonomik bakımdan kalkınmış olan ülkelerin büyük ölçüde risk sermayesi yöntemine yönelmiş bulduklarını söyleyebiliriz.

IV- Mukarada Tahvili

İslâm'ın yayıldığı ilk dönemlerde, Hicaz yöresi denilen Mekke ve Medine toplumları emek-sermaye ortaklığına mukarada veya kraz terimini kullanırlardı. Irak yöresi ise, bu ortaklık için Mudaraba

³⁴ bk. Sarıaslan, ag. rapor, s. 9 vd.

³⁵ Çizakça, age, s. 127.

terimini kullanmıştır.³⁶ Buna göre mukarada tahviline, mudaraba tahvili de diyebiliriz.

Beşeri hukukta tahvilin tanımı şöyle yapılmıştır: Anonim şirketlerin ödünç para bulmak için itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetlerine “tahvil” denir.³⁷

Devlet tahvilleri, hazine bonoları gibi kamu tüzel (hükmi) kişileri tarafından çıkarılan tahvillerle, Anonim şirketlerce çıkarılan tahviller, menkul kıymetler grubuna dahil kıymetli evraktan sayılmıştır. Hatta açık bir hüküm bulunmamakla birlikte, sermayesi paylara bölünmüş Komandit Şirketlerin de tahvil çıkarabilecekleri savunulmuştur.³⁸

Mukarada veya mudaraba tahvili ilk olarak Türkiye mevzuatına Albaraka Türk A.Ş.’nin 12.11.1984 tarihli ilk Ana Sözleşmesi ile girmiştir.³⁹ Adı geçen Ana Sözleşme’nin 11 nci maddesinde mukarada tahvili şöyle düzenlenmiştir: İlgili kanun, tüzük, kararname ve tebliğlerce müsaade edildiğinde ve ilgili mercilerden izin alınarak Mukarada Tahvilleri çıkarılabilir. Çıkarılacak tahviller iki çeşit olabilir.

a) Müşterek mukarada tahvilleri: Bunların vadeleri on yılı aşmamak üzere sabit olacak ve belirli bir muacceliyet tarihi bulacaktır.

b) Muayyen mukarada tahvilleri: Bunlar belirli bir proje veya belirli bir gaye için çıkarılacak, bunların geliri ile yeni proje veya projelere finansman sağlanacaktır. Bu tahviller fonu ile gerçekleştirilen projelerin gelir ve gider hesabı ayrı tutulacak ve idare meclisi kararı ile tahvil sahiplerine hakları ödenecektir.

Sonuç olarak mukarada tahvilleri “*kâr-zarar tahvili*” niteliğindedir. Çünkü mukarada veya mudaraba bu esasa dayanır. Ancak dikkatle seçilecek ve kâr payı yüksek projelere, Venture capital uygulamasında olduğu gibi, bu çeşit tahvillerle uzun vadeli finansman temin etmek mümkün olabilir. Bunun için tasarruf sahiplerinin uzun vadeli projelerin lüzûmuna inanması ve bunların realize edileceğine güvenmesi gerekir.

³⁶ Serahsi, *Mebûsât*, 2. baskı, Beyrut, ts. s. XXII,18; Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâyi’*, 2. baskı, Beyrut, 1394/1984, VI, 80; Bâcî, *Müntekâ Şerhu’l-Muvatta’*, 3. baskı, Beyrut 1403/1983, V, 149, 150.

³⁷ Türk TK. 420.

³⁸ Poroy, Reha, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*, İstanbul 1971, s. 7; Türk TK. 476/2. Tahvil için bk. Türk TK. 420-433; Döndüren, Hamdi, “İslâm Bankacılığı ve Risk Sermayesi”, *İslâmî Araştırmalar Der.*, c. VI, sy. 1, Ankara 1992. s. 17-31.

³⁹ Bu ilk metin için bk. Türk Ticaret Sicili Gazetesi 12.11.1984 gün ve 1134 sayılı nüshası.

Ancak enflasyon, faiz ve döviz fiyatlarının dalgalandığı geri kalmış ülkelerde, uzun vadeli mevduat toplamak güç görünmektedir. Bu yüzden mukarada tahvili Türkiye’de uygulama alanı bulamamış ve Albaraka Türk Finans Kurumu, bu tahvil çeşidini, yeni Ana Sözleşmesi’ne almamıştır.⁴⁰

Mukarada tahvili ve altın hisse ilişkisi:

Tahvil konusunda bizim teklifimiz bazı ileri ekonomilerde uygulanan “Altın hisse” formülüdür. İmtiyazlı hisse olarak bilinen bu uygulama, şirket yönetimlerinde, önceden tanımlanmış sınırlı konuda sembolik bir azınlık hisseyi temsil edenlere, alınan kararları veto etme yetkisi tanıyor.

Buna göre, mudaraba ve karz-ı hasen (ödünç) karışımı bir fonu işletecek olan girişimci (mudarib), mevduatın meselâ % 99’unu ipotekli karz (ödünç), % 1’ini mudaraba yoluyla toplasa, riskin büyüklüğü yüzünden % 1’lik pay, girişimciye “Altın hisse” hakkı vermelidir. Burada riskin büyüklüğü, girişimciye elde edilecek toplam kârın % 50 gibi bir bölümünü alma hakkını kazandırır. Oysa günümüz mudaraba uygulamalarında işletmecinin (mudarib) kârdan payı % 20 dolaylarındadır.

Örnek: Belli bir projede kullanılacak olan 100 milyon dolarlık bir tahvil fonunun, örneğin %1’i mudaraba, % 99’u ipotekli karz yoluyla toplansa, tahvili çıkaran *Katılım Bankası*, vade sonunda zarar etse bile, tahvil sahiplerine fonun % 99’unu tazmin etmeyi üstlenmiş olur. Burada bankanın riski % 99’dur. Ancak risk büyük olduğu için, (girişimci) banka, toplam kârdan olan payını örneğin % 50’ye çıkarabilir. Bu durum, *Katılım Bankası*’nın proje seçiminde çok dikkatli davranmasını gerektirir. Ünlü Hukukçu Ebû Bekir el-Kâsânî’nin (ö.587/1191), geniş olarak incelediği mudaraba uygulamaları arasında, “*mudaraba- karz-ı hasen karışımı kredi*” kullanımına da yer vermesi, bu yöntemin o günkü girişimciler tarafından kullanıldığını gösterir.⁴¹

V- Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi

A) Giriş

1960’lı yıllarda Mısır’da başlayıp, zaman içinde yaygınlaşan faizsiz bankacılık uygulamaları, piyasalardaki etkinliğini giderek artırmaktadır. Global anlamda faizsiz finansal varlıkların, Eylül 2006

⁴⁰ bk. Türkiye Sicil Gazetesi, 30.05.2007 gün ve 6819 sayılı nüsha, Albaraka Türk yeni Ana Sözleşme 4 ncü Madde.

⁴¹ Kâsânî, *age*. VI, 83, 84.

itibariyle 300 milyar doların üstünde bir büyüklüğe ulaşması, pazardaki gelişmenin önemli bir göstergesidir. Ancak uzmanlar, ulaşılan bu büyüklüğün pazarın 4 trilyon dolarlık potansiyeli yanında, çok düşük bir seviyede kaldığına işaret ediyor.⁴²

Global faizsiz bankacılığın, dünya genelindeki Müslüman toplumlarda sadece yüzde 10'luk bir pazar payına sahip olduğu düşünülürse, bu sektörün ne büyük bir gelişme potansiyeline sahip olduğu anlaşılır.

Bazı tahminler, bu pazarın gelecek beş yılda yüzde 10-15 arasında bir büyüme hızına ulaşacağını ortaya koyuyor.

Günümüzde faizsiz bankacılık hizmeti veren kurumların ve yatırım fonlarının sayısı artarken, geleneksel bankacılık hizmeti veren, çok sayıda batılı (Avrupa'lı) kurum da faizsiz finansal ürünleri portföylerine katıyor.

Bugün uygulayıcıların arasında Citibank, Barclays Bank, Commerzbank gibi klasik bankaların da yer aldığı faizsiz bankalar Güney Afrika'dan Kazakistan'a, ABD'den Pakistan'a uzanan coğrafyada ve sayıları 60'a ulaşan ülkelerde faaliyet göstermektedir.

Katılım bankaları uzun bir yapısal evolüsyonun son halkasını oluşturmaktadırlar. Bunların temelde klâsik Mudaraba ortaklığına dayandığını söyleyebiliriz. Nitekim Serahsî (ö.490/1097) ve Kâsânî (ö.587/1191) gibi ünlü hukukçuların eserlerinde, Mudaraba'ya ve uygulamasına birer cilde yakın yer ayırması, bu ortaklığın tarihte ne kadar çok kullanıldığını gösterir.⁴³

Türkiye ilk olarak, “*Özel Finans Kurumları (ÖFK)*” yani faizsiz bankacılıkla 1984 yılında tanıştı. Bu gelişmeden hemen sonra ÖFK olarak Albaraka Türk ve Faisal Finans kuruldu (1985). Faisal Finans, Türk ortaklar tarafından satın alındı ve Family Finans oldu. Bunu 1989'da Kuveyt Türk, 1991'de Anadolu Finans, 1995'te İhlâs Finans ve 1996'da Asya Finans izledi.

Türkiye'de önceleri “*Özel Finans Kurumu*” adıyla anılan faizsiz kurumların adı, 19.10. 2005 tarih ve 5411 sayılı “Bankacılık Kanunu” ile “Katılım Bankaları” olarak değişti. Yasa ayrıca katılım bankalarındaki tasarrufların 50 bin YTL'ye (yaklaşık 40.000 \$) kadar olan bölümünü güvence altına aldı ve Katılım Bankaları Birliği bünyesinde bulunan “*Güvence Fonu*” nu da, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devretti.

⁴² TKBB, Dünya'da ve Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Der. 2006, s. 24-27.

⁴³ Serahsî, XXII, 17-188; Kâsânî, age, VI, 85 vd.

Sistemi inceleyen uzmanlar, faizsiz bankacılık konusunda dünyada en iyi ve yeterli düzenlemelerin yapıldığı ülkenin Türkiye olduğunu belirtiyorlar.⁴⁴

Türkiye’de ilk olarak faaliyete geçen Albaraka Türk Finans Kurumu ile Faysal Finans Kurumunun (FFK) 1985-1988 arası topladığı fonları kullandırma alanları şöyledir: Bu dört yıllık ilk uygulamada, katılım hesabı fonlarının FFK’da ortalama olarak sadece %5.7’si kâr-zarar ortaklığı (Mudaraba-Muşaraka), geri kalan %94.3’ü ise üretim desteği (Murabaha) yöntemiyle kullanılmıştır. Albaraka Türk’te ise bu ortalama %6,2 ve %93,8 nispetindedir.⁴⁵

2006 yılının ilk altı aylık dönemine bakıldığında, katılım bankalarının daha önceki gelişimini sürdürdükleri ve aktiflerini yüzde 23,5 oranında büyüttükleri görülür.⁴⁶

B) Türkiye’de Faizsiz Katılım Bankalarının Yapısı ve Gelişim Süreci:

1) Faaliyetten çekilen finans kurumları:

a) Faisal Finans:

1984’te kurulmuş, 1985’te faaliyete geçmiştir. Sermaye yapısı: Yabancı (Dar Al-Mâlî Al-İslâmî) olup, 1998’de, hisse satışı OLFO S.A (İsviçre). 2001’de hisselerin % 39’u Sabri Ülker tarafından satın alınmış ve şirketin adı Family Finans Kurumu A.Ş. olarak değiştirilmiştir. Sabri Ülker hisse oranını % 98,63’e yükseltmiştir. 2005’te Anadolu Finans Kurumu ile birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası adını almıştır.

b) Anadolu Finans:

1991’de kurulmuştur. Sermaye yapısı: 1999 yılında sermayenin tamamı Boydak Grubu’na intikal etmiştir. 30 Aralık 2005 tarihinde Family Finans Kurumu ile birleşmiş ve

Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. adını almıştır.

c) İhlâs Finans:

1 Nisan 1995’te kurulmuştur. Sermaye yapısı: % 100 İhlâs Grubu.

⁴⁴ TKBB, Dünya’da ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Der. 2007, s. 16-17.

⁴⁵ bk. Albaraka Turkish Finance House, Annual Report/1986, 1987, 1988; Faisal Finance Institution Inc., Annual Report/1985, 1986, 1987, 1988.

⁴⁶ Kabaca, Ünal, TKBB, Dünya’da ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Der. 2006, Önsöz.

Özkaynaklar toplamı: 28,2 trilyon TL (1999'da 62 milyon dolar). Şube sayısı: 35. İstihdam: 800.

İhlâs Finans, İhlâs Holding'in bir kuruluşu olarak faaliyet gösteriyordu. Tüm ülkeye yayıldığı ve pazar payını % 40'a çıkardığı bir sırada 2001 Şubat krizi her şeyi değiştirdi. İhlâs Finans topladığı fonları kuralsız kullandığı gerekçesiyle kapatıldı ve tasfiye sürecine girdi.

2) Halen faaliyette olan katılım bankaları:

Bugün itibariyle Türkiye'de 4 adet katılım bankası faaliyet göstermektedir. Aşağıda, bunların ortaklık ve mâli yapıları hakkında kısa bilgi vereceğiz:

a) Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.

1984'te kurulmuş ve 1985'te faaliyete geçmiştir. Sermaye yapısı: % 54,06 Albaraka bankacılık Grubu (ABG); % 7,84 İslam Kalkınma Bankası (IDB); % 4,61 Diğer (yabancı); % 12,92 Yerli Sermaye ve % 20.57. Halka Açık Hisse.

Özkaynaklar toplamı: 400 milyon dolar. İstihdam: 1425. Şube Sayısı: 79. Elli iki ülke ile 160'dan fazla banka ile muhabirlik ağı mevcuttur.

Albaraka Türk Katılım Bankası, Haziran 2007'de %20.57 hissesini halka arz etmiş ve kısa sürede yerli yatırımcılardan 50-60 kat, yabancı yatırımcılardan ise yaklaşık 25 kat talep gelmiştir. 5,5 milyar dolarlık talebin geldiği bu halka arzdan 170 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Belirtilen tarihte: 1 YTL. (Yak. 0,85 \$) nominal değerli bir pay için satış fiyat aralığı 3.60-4.10 YTL olarak belirlenmiş, hisse başına tavan fiyat yaklaşık 4.10 YTL (3.48 \$)'ye çok yakın bir yerden oluşmuştur.⁴⁷

b) Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.

2005'te kurulmuştur. Sermaye yapısı: % 50 Boydak Grubu; % 49,3 Ülker Grubu; % 0,70 Diğer.

NOT: Bankanın % 60 hissesinin NCB'ye satışı ile ilgili olarak BDDK onayı beklenmektedir.

Özkaynaklar toplamı: 420 milyon dolar. Şube sayısı: 134. İstihdam: 2413

⁴⁷ TKBB, Dünya'da ve Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Der. Haziran 2007; Sahici, Esra, Hürriyet Gazetesi, 24 Haziran 2007. http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/6767991_p.asp

c) Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.

1989'da kurulmuştur. Sermaye yapısı:

Kuwait Finance House	%62
Kuveyt Sosyal Güvenlik Kuruluşu	%9
IDB (İslam Kalkınma Bankası)	%9
Vakıflar Genel Müdürlüğü	%18,72
Diğer	% 1,28

Özkaynaklar toplamı: 296 milyon dolar. Şube sayısı: 87 (1 yurtdışı). İstihdam: 1692.

d) Asya Katılım Bankası A.Ş.

1996'da kurulmuştur. Sermaye yapısı: % 55,77 yerli sermaye; % 44,23, halka açık. Önce Mayıs 2006'da % 22 halka arzda 7,5 milyar dolar talep olmuş, 3,5 YTL (yak. 3 \$) ile satış gerçekleşmiştir. Temmuz 2007 sonu itibariyle 1 hisse değeri 12 YTL (Yak. 10.5 \$)'ye yükselmiştir.

Özkaynaklar toplamı: 596 milyon dolar. Şube sayısı: 117 İstihdam: 3042.

C) Katılım Bankaları İstatistikleri:

	2007	2006	2005	2004	2001	2000
	Temmuz	Aralık	Aralık	Aralık	Aralık	Aralık
Banka sayısı :	4	4	4	--	--	--
Şube sayısı :	395	355	291	256	115	109
On-line Şube :	392	355	290	--	--	--
ATM sayısı :	439	380	307	--	--	--
Personel sayısı:	8.383	7.107	5.741	4791	1964	2182

D) Katılım Bankaları Mevduat Toplamı (x1000):

(Kasım 2007 sonu, toplam: 12.776.062 \$)

Bank Asya	: 3.859.580 \$
Türkiye Finans Katılım Bank.	: 3.590.915 \$
Kuveyt Finans	: 2.829.752 \$
Albaraka Türk Katılım Bank.	: 2.495.816 \$

Katılım bankalarının gelecek on yıl için tasarladıkları hedefler şöyle belirlenmiştir:

- a) Şube ağını, bankacılık sektörünün yüzde 10'larına çıkar-mak.
- b) Personel sayısını klasik bankacılık sektörünün yüzde 7,7'si-ne ulaştırmak.
- c) Toplam Katılım Bankaları aktif büyüklüğünü de, bankacılık sektörünün yüzde 10'una ulaştırmak.⁴⁸

Sonuç

Yukarıdaki konularda yaptığımız inceleme ve araştırmaları-mızla ulaştığımız sonuçları şöylece ifade edebiliriz:

1) Osmanlı Devleti'nde para vakıfları uygulaması önemli bir finans kaynağı oluşturmuştur. Vakfedilen nakit paranın kullanımı; karz, mudarabe, muşaraka, murabaha, bidaa veya âriyet terimleriyle ifade edilen yöntemlerle olmuştur.

Büyük ölçüde uygulanan Murabahada, yıllık standart kârların eklenmesi, büyüme dönemlerinde ekonomiye istikrar getirmiş ve modern bankacılığın da temelleri atılmıştır.

Buna göre, günümüz konvansiyonel bankaların vade havuzları oluşturarak, proje bazında kullandıracakları uzun vadeli kredilerde, mevduat sahiplerini projeye ortak ederek, kârdan belirli pay vermesi, bu sektörü Risk Sermayesi sektörü ile buluşturabilir.

2) Alacak ve borçların ipotekle güvence altına alınması beşeri hukukun eskiden beri uyguladığı bir işlemdir. Ancak borçlu veya alacaklının ipotekli mala bizzat sahip olmak istemesi veya bu mal üzerindeki mülkiyet hakkını kaybetmek istememesi durumunda, ipoteğin de şarta bağlanması gerekmiştir. Bu takdirde ipotekli malın icra yoluyla satılmasına gerek olmaksızın, doğrudan alacaklıya intikali sağlanmaktadır.

Krediyi, mal varlığını karşılık gösteren “mülkiyeti muhafaza sözleşmeli ipotek” yoluyla alan kişi, borç vadesinde ödenince, ipotek kalkar ve malını geri alır. Krediyi veren kişi veya kurumun ipotekli maldan yararlanma hakkı vardır. Fıkıhta “bey' bi'l-vefa” adını alan bu işlemde, krediyi alan kişi, kendine ait malı, kiracı sıfatıyla kullanırsa, kira bedeli ödemesi gerekir. Bu işleme de “bey'ul-istiğlal” denilmiştir.

3) Risk sermayesi (venture capital) ileri ekonomilerde en son teknolojik yeniliklere yönelip, bu tip projelerin finansmanını sağlayan bir finansman modelidir. İşleyiş şekli İslâm fıkıhındaki mudaraba yönteminin benzeridir. Uzun vadeli ve yüksek riskli, fakat kâr payı

⁴⁸ TKBB, Dünya'da ve Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Der. 2007, s. 17.

yüksek yatırımlara finansman sağlar. Bu sektörde, proje sahibi bilim adamı ve bu projeyi hayata geçirecek olan venture capital şirketi, birlikte emek tarafını (mudarib), finansmanı sağlayan tasarruf sahipleri de sermaye tarafını (Rabbu'l-mal) oluşturur.

Bu sektörde uygulama; venture capital şirketinin, mevduat sahipleri adına, girişimci şirketin hisse senetlerini satın almasıyla başlar. Emek tarafı birlikte hareket ederek proje yatırımları yapılır. Yatırımlar amacına ulaştınca da şirket borsaya kayıt olarak, hisse senetleri halka arz edilir ve yeni değerler üzerinden sahibini bulur. Projeye ilk yatırımı yapanlar, kârdan yüksek oranda yararlanırlar.

4) Mukarada veya mudaraba tahvili çıkaran bir banka bu fonu, uzun vadeli, kâr payı yüksek projelerde kullanabilir. Ancak uzun vadeli mevduat toplayamayan piyasalarda böyle bir tahvil fonunun işletilmesi güçtür. Yüksek faiz ve enflasyon dalgalanmaları bu fonu olumsuz etkiler.

Bunun yerine mudaraba ve karz (ödünç) karışımı bir ortaklık fonu ile uzun vadeli proje yatırımlarına finansal kaynak sağlanabilir. Bunun için önerimiz altın hissedir. Şöyle ki: Fonun küçük bir hissesine, mesela % 1'ine sahip olacak bir girişimci, % 99'u karz olan fonu, belli bir projede kullanarak, yüksek kâr payı alabilir. Günümüz rayiçlerinde mudaraba'da emeğin payı yaklaşık % 20 iken, böyle bir yönetici meselâ % 50 kâr payı talep edebilir. Çünkü sermayenin % 99'u ipotek altındadır.

5) Global faizsiz bankacılığın, dünya genelindeki Müslüman toplumlarda sadece yüzde 10'luk bir pazar payına sahip olduğu düşünülürse, bu sektörün ne büyük bir gelişme potansiyeline sahip olduğu anlaşılır.

Bibliyografya

Albaraka Turkish Finance House, *Annual Report/1986, 1987, 1988.*

Ali Efendi, *Fetâvâ*, İstanbul 1311 H. I, 300, Madde, 398.

Ali Haydar, Hoca Eminzâde (ö.1355/1936), *Dürrü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 3. baskı, I-IV, Matbaa-i Tevsi-i Tibaat, İstanbul 1330/1912.

Altınay , A. Refik, *16. Asır İstanbul Hayatı*, İstanbul 1935.

Bâci, Ebu'l-Velid Süleyman İbn Halef (ö.474/1081), *Müntekâ Şerhu'l-Muvatta'*, 3. baskı, Beyrut 1403/1983.

Barkan, Ö. Lütfi- Ayverdi, E. Hakkı, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri (953/1546)*, Baha Mat. Neşri, İstanbul 1970.

Barkan, Ö. Lütfi- Meriçli, Enver, *Hudavendigâr Livası Tahrir Defteri. I, Türk Tarih Kurumu Neşri, Ankara 1988.*

- Bayındır, Servet, *İslâm Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, İstanbul 2005.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1391/1971), *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilâhat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, I-VIII, İstanbul 1967. Büyük İslâm İlmihali, İstanbul 1985.
- Buhâri, Ebû Abdillâh Muhammed İbn İsmâil (ö.256/869), *el-Câmiu's-Sahih*, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- Bursa Şer'iyye Sicilleri*, A 21/27, 33a.
- Çiller, Tansu- Çizakça, Murat, *Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri*, Neşr. İst. Sanayi Odası, Yayın no: 7, İst. 1989.
- Çizakça, Murat, *Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları*, İstanbul 1993.
- "Risk Sermayesinin Batı'daki Başarıları ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Potansiyeli", *Türkiye'de Özel Finans Kurumları*, Neşr. Albaraka Türk Yayınları-17, İstanbul 2000.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, İstanbul 1993.
- *İslâmî Ölçülerle Ticaret Rehberi*, İstanbul 1998.
- *Günümüzde Vakıf Meseleleri*, İstanbul 1998.
- "İslâm Ekonomisinde Sermaye Birikimi ve Kullanılma Yöntemleri", *İlam Araş. Der.*, c.I, sy. 2, Temmuz-Aralık 1996, İst..
- "İslâm Bankacılığı ve Risk Sermayesi", *İslâmî Araştırmalar Der.*, c. VI, sy. 1, Ankara 1992. s. 17-31.
- Ebû Dâvûd, Süleyman İbn el-Eş'as es-Sicistânî (ö.275/888), *Sünen*, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- Ebussuud Efendi (ö.982/1574), *Risâle fi Vakfi'l-Menkûl*, Süleymaniye Devlet Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Bölümü, 447/2, Vrk. 1-10.
- Ekemen, Nafiz Zeki, *Mülkiyeti Muhafaza Mukavelesi*, İst. Bar. Mecmuası, 1964.
- Faisal Finance Institution Inc., *Annual Report/1985, 1986, 1987, 1988*.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn (ö.1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr*, Matbaatü'l-Bâbî el-Halebî, Mısır ty.

- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin, Muhammed İbn Abdilvâhid (ö.861/1457), *Fethu'l-Kadîr*, 1. baskı, I-VI, Mısır-Bulak 1316/1898.
- İbn Rüşd el-Hafid, Ebu'l-Velid Muhammed İbn Ahmed (ö.520/1126), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Beyrut 1987.
- İnalçık, Halil, *The Ottoman Empire, The Classial Age 1300-1600*, London 1973.
- *Osmanlı İmparatorluğunda Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993.
- Kabaca , Ünal, TKBB, *Dünya'da ve Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Der.* 2006, Önsöz.
- Kâsânî, Alâüddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd (ö.587/1191), *Bedâiyü's-Sanâyi'*, 2. baskı, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1394/1974.
- Kurt, İsmail, "Osmanlı Para vakıfları ve Ekonomik Hayat", *Sivil Toplum Dergisi*, Yıl: 5, sy. 19, s. 123-136, İst. 2007.
- *Para Vakıfları ve Muhasebe Kayıtları*, İstanbul 2007.
- Komisyon, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*, 1876 İst.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim İbn el-Haccâc (ö.261/874), *Sahîhu Müslim*, 2. baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- Ömer Hilmi (ö.1307/1889), *Ahkâmü'l-Evkaf*, İstanbul 1307/1889.
- Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği (H. 926-974/ M. 1520-1566)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2003.
- Özsoy, İsmail, *Özel Finans Kurumları*, Neşr. Asya Finans, İstanbul 1997.
- Öztürk, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, TDV. Yayını, Ankara 1995.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2. baskı, MEB. Yayını.
- Poroy, Reha, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*, İstanbul 1971.
- Sahici, Esra, *Hürriyet Gazetesi*, 24 Haziran 2007. [http: www.hurriyet.com.tr /ekonomi/6767991_p.asp](http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/6767991_p.asp)
- Sariaslan, Halil, "Venture Capital (Risk Sermayesi) Finansman Modeli ve Türkiye'de Uygulama Olanakları", *Ankara Sanayi Odası (ASO) Dergisi*, Özel ek, yıl: 16, No. 13, Ocak-Şubat 1992.
- Serahsî, Muhammed İbn Ahmed İbn Ebi Sehl (ö.490/1097), *el-Mebsût*, 3. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1398/1978.

- Tabakoğlu, Ahmet, *İslâm Dünyasında Para ve Bankacılık Tecrübesi, Türkiye’de özel finans Kurumları, Teori ve Uygulama*, Albaraka Türk Yayını-17, İstanbul 2000.
- *Osmanlı İktisat Tarihinde Enflasyon Meselesi (1300-1750)*, MÜİF, Der, II, sy. 2, İstanbul.
- Türk Ticaret Sicili Gazetesi* 12.11.1984 gün ve 1134 sayılı nüsha.
- Türkiye Katılım Bankalar Birliği (TKBB), *Dünya’da ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Der.* 2006, s. 24-27.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, Ankara 1988.
- Wensinck, A. J. et J. P. Mensing, W. P. De Haas., *Concordance et Indices de la Tradition Musulmane, I-VII*, Leiden, E.J. Brill 1936-1969.
- Yediyıldız, Bahaeddin, “XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu” *V.D*, XVIII, s. 5-41.